

МАКРОЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО НАПРЯМКУ ШКОЛИ В.М. ГЛУШКОВА

Вступ

У працях [1-4] вперше сформульований та продовжується напрямок побудови макроекономічної моделі для сучасної економіки України. Такий підхід відповідає певним концепціям, характерним для школи дослідження економіки, створеній В.М. Глушковим. У данній статті здійснено інтегрування відповідних рівнянь в єдину систему, узгодження її параметрів та варіантів розв'язку.

Основна система рівнянь

Рівняння валового і кінцевого продукту [1]:

$$\begin{cases} x(t) = A(t)x(t) + y(t); & (1) \\ y(t) = C(t) + B(t)\dot{v}(t) + \dot{m}(t), & (2) \end{cases}$$

де $x(t)$ – вектор валових випусків за одиницю часу; $A(t)$ – технологічні коефіцієнти; $y(t)$ – вектор кінцевого продукту; $C(t)$ – вектор споживання; $\dot{v}(t)$ – вектор зміни виробничих потужностей; $B(t)$ – коефіцієнти фондомісткості; $\dot{m}(t)$ – вектор зміни запасів.

Рівняння оновлення фондів, споживання і праці [1]:

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{рівняння зміни фондів} \\ v_1(t) + v_2(t) = V(0) + \int_0^t v_1(\tau)\lambda(\tau,t)\alpha(\tau,t)d\tau; \end{array} \right. \quad (3)$$

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{рівняння споживання} \\ C(t) = C(0) + \int_0^t v_2(\tau)\gamma(\tau,t)\beta(\tau)d\tau; \end{array} \right. \quad (4)$$

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{рівняння балансу праці} \\ r(t) = \int_0^t [v_1(\tau)\lambda(\tau,t) + v_2(\tau)\gamma(\tau,t)]d\tau, \end{array} \right. \quad (5)$$

де $v_1(t)$, $v_2(t)$ – показники потужності (кількості робочих місць) за новими технологіями в групах виробництва А і Б: виробництво засобів виробництва і виробництво засобів споживання;

$\lambda(r,t)$, $\gamma(r,t)$ – коефіцієнти завантаження в момент часу t потужностей, створених в момент часу r ;

$\alpha(r,t)$ – кількість робочих місць в технології t -го моменту часу, що створюються в одиницю часу у розрахунку на одне робоче місце, яке працює в технології r -го моменту часу у виробництві групи А;

$\beta(r)$ – обсяг виробництва засобів споживання в одиницю часу в розрахунку на одне робоче місце у групі Б;

$r(t)$ – кількість працюючих.

Рівняння зміни запасів і концентрації відходів:

$$\begin{cases} \dot{m}(t) = -w\mu(m, z)x - m_H \cdot H + m_\Phi \cdot U_m \cdot \Phi + u(m^0 - m) + h; \\ \dot{Z}(t) = (w-1)\mu(m, z)x + Z_H \cdot H - a_z \cdot Z - b_z U_z \Phi - ux - \omega, \end{cases} \quad (6)$$

де m^0 – концентрація природних ресурсів (сировини);

m – залишкові ресурси (невикористаної сировини);

$H = H(t)$ – чисельність населення;

$\Phi = \Phi(t)$ – капітал (основні фонди);

U_m, U_z – частки капіталу, які спрямовуються на відновлення ресурсів та знищення забруднення

навколишнього середовища відповідно;

Z – концентрація відходів (забруднень);

u – інтенсивність технологічного процесу відновлення ресурсів та зменшення забруднень;

h – швидкість надходження ресурсу-замінника;

ω – швидкість надходження нейтралізуючого контрагента;

$\mu(m, z)$ – деяка функція взаємодії виробництва, використання ресурсів та виникнення забруднень;

w – технологічний коефіцієнт, $w > 1$;

$m_H, m_\Phi, Z_H, a_z, b_z$ – числові коефіцієнти.

Компоненти $w\mu(m, Z)x + u(m^0 - m) + h$ та $(w-1)\mu(m, Z)x - ux - w$ правих часток (6), (7) відповідають моделі Моно-Ієрусалимського [3], а компоненти $m_H \cdot H + m_\Phi U_m \Phi$ та $Z_H \cdot H - a_z \cdot Z - b_z U_z \Phi$ – моделі Дж. Форрестера [2]. Таким чином, рівняння зміни запасів і концентрації відходів побудовані на основі симбіозу моделі Моно-Ієрусалимського, яка виникла спочатку як модель опису біологічних процесів, і моделі економічної динаміки Дж. Форрестера. Такий симбіоз є природним узагальненням обох моделей, а кожна з цих моделей може розглядатися окремим випадком загальної моделі.

В [5] визначено рівняння динаміки основних фондів:

$$\frac{d\Phi}{dt} = I(t) - \theta \cdot \Phi, \quad (8)$$

де $I(t)$ – потік інвестицій – частка кінцевого продукту, яка використовується для створення основних фондів за одиницю часу;

θ – коефіцієнт витрачання (амортизації) основних фондів.

Розв'язком рівняння (8) є функція

$$\Phi = \Phi(t) = \Phi(0)e^{-\theta t} + \int_0^t I(\tau)e^{-\theta(t-\tau)} d\tau. \quad (9)$$

Фондоозброєність робочого місця визначається за формулою

$$\phi = \frac{\Phi}{V}, \quad (10)$$

де $V = V_1(t) + V_2(t)$ – кількість робочих місць.

Розглянемо варіант сталих функцій $a = A(t)$, $b = B(t)$, $\mu = \mu(m, Z)$.

З рівнянь (1), (2), (6)

$$(1-a)x(t) - C(t) - b\dot{V}(t) = \dot{m}(t) = \frac{1}{u} \left(-\ddot{m}(t) - w\mu\dot{x}(t) - m_H \cdot \dot{H}(t) + m_\phi U_m \dot{\Phi}(t) \right), \quad (11)$$

де використано вираз функції $m = m(t)$ з правої частини (6) для знаходження її похідної $\dot{m}(t)$.

Вираз $\dot{m}(t)$ знайдено диференціюванням лівої частини (11).

Тоді рівняння (11) приймає вид

$$u \left((1-a)x(t) - C(t) - b\dot{V}(t) \right) = -(1-a)\dot{x}(t) + \dot{C}(t) + b\ddot{V}(t) - w\mu\dot{x}(t) - m_H \cdot \dot{H}(t) + m_\phi U_m \dot{\Phi}(t), \quad (12)$$

або

$$\dot{x}(t) + K_0 x(t) = Q(t), \quad (13)$$

де

$$Q(t) = K \left(\dot{C}(t) + uC(t) + b(\ddot{V}(t) + u \cdot \dot{V}(t)) - m_H \cdot \dot{H}(t) + m_\phi U_m \dot{\Phi}(t) \right); \quad (14)$$

$$K = \frac{1}{1-a+w\mu}; \quad K_0 = (1-a)uK. \quad (15)$$

Загальний розв'язок рівняння (13):

$$x(t) = \left(x(0) + \int_0^t Q(\tau) e^{K_0 \tau} d\tau \right) e^{-K_0 t}. \quad (16)$$

Нехай припущення відносно змінних системи (3)-(7) мають вид

$$\lambda(\tau, t) = \lambda e^{-\lambda_1(t-\tau)}; \quad (17)$$

$$\gamma(\tau, t) = \gamma e^{-\gamma_1(t-\tau)}; \quad (18)$$

$$\alpha(\tau, t) = \alpha e^{-\alpha_1(t-\tau)}, \quad t \geq \tau; \quad (19)$$

$$\beta(\tau) = \beta e^{\beta_1 \tau}; \quad (20)$$

$$V_2(\tau) = v_2 e^{v_{21} \tau}; \quad (21)$$

$$H(t) = H \cdot e^{H_1 t}; \quad (22)$$

$$\Phi(t) = \Phi \cdot e^{\Phi_1 t}, \quad (23)$$

де $\lambda, \lambda_1, \gamma, \gamma_1, \alpha, \alpha_1, \beta, \beta_1, v_2, v_{21}, H, H_1, \Phi, \Phi_1$ – числові параметри.

Тоді з (4)

$$C(t) = C(0) + \beta \gamma_2 \int_0^t e^{v_{21} \tau - \gamma_1(t-\tau) + \beta_1 \tau} d\tau = C(0) + \beta \gamma_2 \cdot \frac{e^{(v_{21} + \beta_1)t} - e^{-\gamma_1 t}}{v_{21} + \beta_1 + \gamma_1}. \quad (24)$$

Розв'язок інтегрального рівняння (3):

$$V_1(t) = \alpha \lambda \left(\frac{V(0)}{\varphi} + \frac{v_2}{v_{21} - \varphi} \right) e^{\varphi t} - v_2 \left(1 + \frac{\alpha \lambda}{v_{21} - \varphi} \right) e^{v_{21} t} - V(0) \frac{\alpha_1 + \lambda_1}{\varphi}, \quad (25)$$

$$\text{де } \varphi = \alpha \lambda - \alpha_1 - \lambda_1; \quad V(t) = V_1(t) + V_2(t); \quad V_2(0) = v_2, \quad (26)$$

що перевіряється підстановкою.

Тоді з (5)

$$r(t) = \alpha\lambda^2 \left(\frac{V(0)}{\varphi} + \frac{v_2}{v_{21} - \varphi} \right) \frac{e^{\alpha t} - e^{-\lambda_1 t}}{\varphi + \lambda_1} - v_2 \lambda \left(1 + \frac{\alpha\lambda}{v_{21} - \varphi} \right) \frac{e^{v_{21}t} - e^{-\lambda_1 t}}{v_{21} + \lambda_1} - V(0) \frac{\lambda(\alpha_1 + \lambda_1)}{\varphi\lambda_1} (1 - e^{-\lambda_1 t}) + v_2 \gamma \frac{e^{v_{21}t} - e^{-\gamma_1 t}}{v_{21} + \gamma_1} = \quad (27)$$

$$= (\lambda V(0) + (\gamma - \lambda)v_2)t + \left(\lambda(\alpha\lambda - \lambda_1) \cdot V(0) + v_2(\gamma v_{21} + \lambda\lambda_1 - \alpha\lambda^2 - \lambda v_{21} - \gamma\lambda_1) \right) \frac{t^2}{2} + \dots$$

З (16) отримуємо після інтегрування

$$x(t) = x(0)e^{-\kappa_0 t} + \kappa_1 \left[\kappa_1 (1 - e^{-\kappa_0 t}) + \kappa_2 (e^{\alpha t} - e^{-\kappa_0 t}) + \kappa_3 (e^{v_{21}t} - e^{-\kappa_0 t}) + \kappa_4 (e^{(v_{21} + \beta_1)t} - e^{-\kappa_0 t}) + \kappa_5 (e^{-\gamma_1 t} - e^{-\kappa_0 t}) + \kappa_6 (e^{h_1 t} - e^{-\kappa_0 t}) + \kappa_7 (e^{\phi_1 t} - e^{-\kappa_0 t}) \right], \quad (28)$$

$$\text{де } \kappa_0 = (1-a)u\kappa; \quad \kappa_1 = \frac{C(0)}{(1-a)\kappa}; \quad \kappa_2 = \frac{b(u + \varphi) \cdot \varphi}{\varphi + \kappa_0} \alpha\lambda \left(\frac{V(0)}{\varphi} + \frac{v_2}{v_{21} - \varphi} \right); \quad \kappa_3 = b(u + v_{21}) \frac{v_2 \alpha \lambda}{\varphi - v_{21}} \cdot \frac{v_{21}}{v_{21} + \kappa_0};$$

$$\kappa_4 = \frac{\beta\lambda v_2}{v_{21} + \beta_1 + \gamma_1} \cdot \frac{v_{21} + \beta_1 + u}{v_{21} + \beta_1 + \kappa_0}; \quad \kappa_5 = \frac{\beta\gamma v_2}{v_{21} + \beta_1 + \gamma_1} \cdot \frac{u - \gamma_1}{\gamma_1 - \kappa_0}; \quad \kappa_6 = -\frac{m_H \cdot H \cdot h_1}{H_1 + \kappa_0}; \quad \kappa_7 = \frac{m_\Phi \cdot U_m \cdot \Phi \cdot \phi_1}{\Phi_1 + \kappa_0}. \quad (29)$$

Коефіцієнт $K = \frac{1}{1 - a + w\mu}$ містить інтенсивності w , μ процесів витрачання запасів та створення

забруднень у технологічних процесах, а параметр $K_0 = \frac{u}{1 + \frac{w\mu}{1-a}}$ – інтенсивності процесів витрачання

запасів і створення забруднень та інтенсивність (u) відновлення запасів і зменшення забруднень у технологічних процесах.

Коефіцієнт K_1 містить, крім перелічених факторів, також початковий рівень споживання ($C(0)$), а коефіцієнти $K_2 - K_5$ – параметри кількості робочих місць та їх завантаження у динаміці, а також параметр фондомісткості робочих місць (b), K_6 , K_7 – коефіцієнти впливу чисельності населення та факторів витрачання капіталу.

З рівнянь (6), (11) отримуємо

$$(1 - a)x(t) - C(t) - b\dot{V}(t) = -w\mu x(t) - m_n H + m_\Phi U_\Phi \Phi + u(m^0 - m) + h. \quad (30)$$

Звідси

$$m = m(t) = m^0 + \frac{1}{u} \left(C(t) + b\dot{V}(t) - \frac{x(t)}{\kappa} - m_n \cdot H + m_\Phi \cdot U_m \cdot \Phi + h \right). \quad (31)$$

Розглянемо числовий приклад на умовних даних, представлених у табл. 1.

Таблиця 1. Основні числові параметри моделі

Параметри Моделі	Числове Значення	Визначення
1	2	3
a	0,6	Частка проміжного продукту у валовому продукті
λ	0,9	Максимальний коефіцієнт завантаження робочого місця у групі А (виробництва засобів виробництва)

γ	0,9	Те ж у групі Б (виробництва засобів споживання)
λ_1	0,03	Зменшення коефіцієнта завантаження робочого місця у групі А внаслідок зміни технологій (за рік на 3%)
γ_1	0,03	Те ж у групі Б
α	0,15	Максимальний показник оновлення робочих місць за новими технологіями у групі виробництва А (15% за рік)
α_1	0,05	Зменшення цього показника внаслідок віддалення часу (за рік на 5%)
β	6 тис.грн..	Середня продуктивність робочого місця за рік у групі виробництва Б
β_1	0,03	Прогнозний темп зростання цієї продуктивності (3%)
ϑ_{21}	0,05	Прогнозний темп зростання кількості робочих місць у виробництві групи Б (5%)
b	25 тис.грн.	Фондомісткість створення робочого місця
H_1	-0,011	Темп зміни кількості населення (зменшення за рік у середньому на 1,1%)
m_Φ	4,96	Коефіцієнт ефективності вкладання капіталу на відновлення ресурсів
Φ_1	0,02	Прогнозний темп зростання капіталу (2%)

U_m	0,1	Частка капіталу, призначена на відновлення ресурсів (10%)
U_z	0,02	Частка капіталу, призначена на зниження забруднення навколишнього середовища (2%)
a_z	0	Коефіцієнт впливу наявних забруднень на їх приріст або зменшення
Z_H	780 грн.	Оцінка витрат на прибирання, сортування та переробку сміття від однієї людини за рік
b_z	0,3	Коефіцієнт ефективності вкладення капіталу з метою зменшення забруднень (окупність за 3 роки)
u	0,1	Інтенсивність технологічного процесу відновлення ресурсів та знищення забруднень
h	0	Швидкість надходження ресурсу замітника
ω	0	Швидкість надходження нейтралізуючого контрагента
μ	0,6	Коефіцієнт впливу виробництва на витрачання ресурсів
w	1.5	Коефіцієнт збільшення витрачання ресурсів внаслідок забруднення навколишнього середовища

Результати рахунків параметрів:

$$\varphi = \alpha\lambda - \alpha_1 - \lambda_1 = 0,055;$$

$$\kappa = \frac{1}{1 - a + w\mu} = 0,769; \quad \kappa_0 = (1 - a)u\kappa = 0,0308.$$

Параметри (29) мають розмірність млн. грн.:

$$k_1 = 528,1; k_2 = -280,2; k_3 = 376,1; k_4 = 478,6; k_5 = -26777; k_6 = 26,96 \cdot m_H, k_7 = 15,76 \cdot m_\Phi.$$

З рівнянь (28), (31) отримуємо

$$4,2 = 04106 \cdot m_H + 0,6158 \cdot m_\Phi;$$

$$10,1 = 11,2 + \frac{1}{0,1} \left(195,7 + 25 \cdot 1,955 - \frac{250}{0,7692} - 47,9 \cdot m_n + 0,1 \cdot 408 \cdot m_\Phi \right). \quad (32)$$

З останнього рівняння

$$0,694 = -0,479 \cdot m_n + 0,408 \cdot m_\Phi. \quad (33)$$

З рівнянь (32), (33) отримуємо $m_H = 2,78; m_\Phi = 4,96$.

Грошову оцінку приросту забруднень навколишнього середовища виконаємо за різницею аналогом рівняння (7) (при $a_z = 0$):

$$Z(1) - Z(0) = ((w-1)\mu - u) \frac{x(0) + x(1)}{2} + \frac{H(0) + H(1)}{2} Z_H - U_z \frac{\Phi(0) + \Phi(1)}{2} b_z. \quad (34)$$

Коефіцієнт забруднення від населення Z_H оцінимо через витрати на прибирання, сортування та переробку сміття на одну людину в 60 грн/місяць, хоча аналогічний зарубіжний показник досягає 40 дол. [8].

Таким чином, $Z_H = 60 \text{ грн} \cdot 12 \text{ місяців} = 780 \text{ грн}$.

Коефіцієнт зменшення забруднень b_z від використання на цю мету капіталу (2%) візьмемо по максимальній ефективності використання капіталу в Україні, тобто з окупністю ≈ 3 роки. Тоді $b_z = 0,3$.

Таким чином, приріст забруднень навколишнього середовища за рік складе у грошовій оцінці $\Delta Z = 0,2 \cdot 230,3 + 48,2 \cdot 0,78 - 0,02 \cdot 404 \cdot 0,3 = 81,2$ млрд. грн.

Основні результати розрахунків представлені в табл. 2.

Таблиця 2. Основні результати розрахунків за моделлю

Визначення показника	Позначення	Числове значення			Розмірність	Формула, N
		Джерело (літ)	2001 рік, $t = 0$	2002 рік, $t = 1$		
1	2	3	4	5	6	7
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	$X(t)$	6	210,6	250	млрд. грн	28
Споживання у реальному секторі економіки	$C(t)$	6	162,5	195,7	млрд. грн	24
Загальна кількість населення	$H(t)$	7	48,45	47,92	млн.	
Кількість робочих місць, У тому числі:	$V(t)$		20	21,9	млн.	26
– у виробництві засобів	$V_1(t)$		14	15,6	млн.	25

виробництва						
– у виробництві засобів споживання	$V_2(t)$		6	6,3	млн.	21
Кількість працюючих	$r(t)$			18,64	млн.	27
Капітал (основні фонди)	$\Phi(t)$	2	400	408	млрд. грн.	23
Запаси (ресурси)*	$m(t)$ $m^0 = m(1985)$ $= 11,2$	–" –"	10,2	10,1	млрд. грн. млрд. грн.	31

* Ресурси у розумінні природного капіталу України Світовий банк оцінює в 658,1 млрд. дол., а за оцінкою українських вчених – більше 5 трлн. дол.[9].

Висновки

Як бачимо, основу макроекономічної моделі складає система семи звичайних інтегро-диференціальних рівнянь першого порядку, яка має розв'язок. Інтегрована система надає можливість забезпечити узгодження варіантів розв'язку. Подані результати моделювання наближені до використання в прогнозах макроекономічних показників України, хоча таке наближення потребує уточнення даних та доповнення економетричних співвідношень моделі відповідно до її можливих специфікацій (застосувань).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Глушков В.М., Иванов В.В., Яненко В.М. Модели развивающихся систем. – М.: Наука, Ред. физ.-мат. наук, 1983. – 350 с.
2. Сергиенко И.В., Яненко В.М., Атоев К.Л. Общая концепция управления риском экологических, техногенных и социогенных катастроф // Кибернетика и системный анализ. – 1997. – № 2. – С. 65 – 86.
3. Ляшенко І.М. Економіко-математичні методи та моделі сталого розвитку. – К.: Вища школа, 1999. – 236 с.
4. Алексеев Д.А. Экономико-математическая модель трансформационного типа // Кибернетика и системный анализ. – 2002. – № 6. – С. 30 – 35.
5. Петров А.А. Математическое моделирование экономического развития: Сер. Математика, кибернетика. – М.: Знание, Новое в жизни, науке, технике, 1984. – № 6. – 64 с.
6. Основні макроекономічні показники України на 2001-2002 рр // Мінекономіки, Управління макроекономічного прогнозування. – 2001. – 17 жовтня. – С. 1 – 4.
7. Урядовий кур'єр. – 2002. – 28 грудня. – С. 11.
8. Чистяков А. Битва за сміття // Урядовий кур'єр. – 2002. – 12 червня. – С. 6.
9. Гринів Л.С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2001. – С. 110.